

ГРАБІЖНИЦЬКА ПОЛІТИКА РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ НА ВІННИЧИНІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Під час Другої світової війни населенню окупованих територій довелось зазнати нелюдських поневірянь, а самі території, які тимчасово опинились під контролем гітлерівців та їхніх спільників, – тотального пограбування і спустошення, що було однією із складових стратегічної мети нацистських загарбників, котрі марили ідеєю світового панування. Як засвідчують архівні джерела, плани стосовно цього були розроблені злочинним керівництвом рейху заздалегідь і викладені, зокрема, в директивах поплічника фюрера Германа Герінга (надзвичайного уповноваженого по здійсненню так званого 4-річного плану загарбання східних територій – «Про завдання й організацію економіки в окупованих східних областях», відомих під назвою «Зеленої папки»).

Основне завдання цих документів, по-суті, розкривається уже в першому пункті передмови: «Згідно з наказом фюрера необхідно вжити всіх заходів до негайного і повного використання окупованих областей в інтересах Німеччини. Всі заходи, які могли б зашкодити досягненню цієї мети, повинні бути відкладені або зовсім відмінені». І далі у другому пункті: «Отримати для Німеччини якомога більше продовольства і нафти – така головна економічна мета кампанії... Цілком недоречно вважати, що окуповані області мають бути якнайшвидше приведені в порядок, а економіка їх відбудована. Навпаки... відновлення порядку повинно провадитися тільки в тих областях, де ми зможемо добути значні резерви сільськогосподарських продуктів і нафти, а в решті частин країни, які не можуть прогудувати самі себе..., економічна

діяльність повинна обмежуватись використанням виявлених запасів» [1].

Не менш промовистим було «бачення поточного моменту» інших ідіозних заправил рейху. Так, рейхсфюрер СС Генріх Гімmlер твердив, що «росіяни (тобто колишні радянські люди, в тому числі населення поневоленої України) – це робоча худоба...» [2], а рейхскомісар України Ерїх Кох, виступаючи 5 липня 1943 року на нараді в Києві, заявляв: «Ми є расою панів і повинні правити жорстоко. Я прибув сюди, щоб допомогти фюреру. Населення повинне працювати. Деякі із цих людей сильно схуднуть, так як населення не отримує достатньої кількості їжі. Населення не може цього вимагати. Ми приїхали сюди не для того, щоб роздавати манну, ми приїхали сюди для того, щоб створити базу нашої перемоги» [3].

На щедрий шматок при переділі світу сподівалися правителі королівської Румунії, яка з перших днів Другої світової війни виступила сателітом і стратегічним партнером гітлерівської Німеччини.

У час воєнного лихоліття на теренах Вінниччини обидва агресори встановили так званий «новий порядок», переслідуючи свої людиноненависницькі, користливі цілі.

Як відомо, область була поділена на дві частини. Її північні, центральні та східні райони належали до німецької окупаційної зони, інша частина – контролювалася румунськими агресорами і входила до так званої «Трансністрії». Зокрема, до цього штучного адміністративно-територіального утворення відійшли Бершадський, Крижопільський, Могилів-Подільський, Ольгопільський, Піщанський, Станіславчицький, Тростянецький, Томашпільський, Тульчинський, Шаргородський, Шпиківський, Чернівецький, Чечельницький, Ямпільський, майже весь Копайгородський, дві третини Брацлавського, половина Жмеринського, Барського, Яришівського, деяка частина Мурованокуріловецького та Немирівського районів, ставши складовими Могилівського,

Тульчинського та Джугастрського (Ямпільського) повітів північної частини губернаторства (Північної «Трансністрії»). Кордон з німецькою зоною окупації проходив від Дністра по річках Лядова, Рів, Південний Буг [4].

До складу «Трансністрії» відійшов й майже весь (за винятком північної частини) Тиврівський район.

Оволодівши колонією, румунські загарбники також кинулись грабувати її, нічим не поступаючись німецьким окупантам. Причому грабунок був чи не найголовнішим пріоритетом їхньої окупаційної політики. Грабували все підряд: промислові підприємства, сільськогосподарські общини, одиноких і престарілих, здорових і хворих громадян, безцеремонно забираючи усю виготовлену продукцію, обкладаючи їх непосильними податками та штрафами, не зупиняючись перед фізичним насиллям, кривавими розправами, нещадною експлуатацією беззахисного населення.

Насамперед, безцеремонно привласнювалась продукція вцілілих чи нашвидкоруч відновлених промислових підприємств. Уся вона відправлялася до Румунії або ж використовувалася на місці для постачання військ та потреб окупаційної адміністрації. Наприклад, з 2612 вагонів цукрового піску, що його виробили заводи «Трансністрії» в 1942 р., 2290 вагонів було відправлено до Румунії, решту – передано на місці румунським чиновникам та комерсантам. З 774-х тонн виробленого мила румунська армія отримала 430 тонн. Залишок же розподілено між службовцями румунської окупаційної адміністрації [5].

Пізніше, коли обстановка на фронті кардинально змінилася на користь Червоної армії, до останнього верстата вивозилося в Румунію їх обладнання та устаткування. В одному лише Могилеві-Подільському до гвинтика було пограбовано 20 промислових підприємств, в т. ч. лісо- та спиртзаводи, електростанцію, чотириповерховий млин та ін. [6].

Але особливо нещадно грабувались колективні господарства.

Румунські окупанти, як і німецькі, зберегли колгоспну систему господарювання, проголосивши лише колгоспи общинами та замінивши їхні назви румунськими. Ще 16 листопада 1941 року префект Тульчинського повіту полковник Іон Лазер інформував старосту того ж району: «На підставі наказу № 1327-1941 Губернаторства Трансністрії..., ставлю Вам до відома, що в 1942 році вся земля Трансністрії буде обробляться колгоспами, до аграрної реформи ніхто не отримає землю індивідуально» [7].

Лєвова частка виробленої в них продукції вилучалась «губернаторством». Населенню ж, тобто виробникам продукції, залишались мізерні крихти, що було на найвищому рівні узаконено окупаційною владою.

Зокрема, згідно з наказами №№ 5, 18, 55, 67 губернатора «Трансністрії» Г. Алексяну, вирощені в 1942 р. зернові розподілялись таким чином: з наявного урожаю відмінусовувалось зерно на насіння, плюс 20 відсотків вираховувалось за сплату податків за «виділений» «губернаторством» навесні та розподілений між общинами насінневий фонд (при цьому індивідуальні власники за отримане насіння повертали «губернаторству» фактичну його величину із четвертинною надбавкою). Повністю вираховувався розмір натуроплати для контрольованих «губернаторством» МТС, «незалежно від того, чи були виконані технічні роботи повністю чи частково чи взагалі не виконувались машинами МТС, чи потерпів урожай від спеки, шкідників, стихійного лиха і т. д.» [8]. Відмінусовувався фуражний фонд, 10 % вираховувалось на витрати адміністрації общини, 1 % – у фонд допомоги інвалідам, сиротам віком до 15 років та незаможним старикам. Те, що залишалось, розподілялось навпіл між «губернаторством» і общинами...

Через «низьку врожайність» вся пшениця та жито вилучались на користь «губернаторства». Зерно цих культур замінялось кукурудзою, ячменем і просом у пропорціях відповідно 1 : 1 кг, 1 : 1,15 кг, 1 : 1,5 кг. Населенню категорично заборонялось випікати білий хліб. Причому така заборона діяла ще з 6 листопада 1941 року.

Що стосується хліба, то він у більшості випадків не видавався взагалі. З грудня 1941 р. замість щоденної 200-грамової хлібної порції мешканці сіл і міст отримували по 200 грамів зерна пшениці [9], а влітку 1942 р. вийшло нове обов'язкове для виконання розпорядження:

«1. Починаючи з 15 серпня 1942 р. хліб для потреб цивільного населення сіл і міст на території Трансністрії буде виготовлятися в такій суміші:

90 % ячмінного борошна 75 % помолу і 10 проц. борошна пшеничного разового помолу з урожаю 1941 р.

2. В період збирання врожаю картоплі і кукурудзи хліб буде виготовлятися в такій суміші:

а) 85 проц. ячмінного борошна 75 проц. помолу і 15 проц. картоплі

б) 65 проц. ячмінного борошна 75 проц. помолу, 15 проц. картоплі і 20 проц. кукурудзяного борошна.

[...] 6. З 30 вересня 1942 р. забороняється остаточно млинам системним і сільським на території Трансністрії помол пшениці...» [10].

Саме ж населення окупаційна влада повсюдно примушувала каторжно працювати.

20 березня 1942 р. губернатор Г. Алексяну запровадив обов'язкову трудову повинність для жителів «Трансністрії». Всі особи віком від 16 до 40 років мали «використовуватись на різних роботах воєнного характеру, на роботах для установ і підприємств – громадських і приватних, а також на сільськогосподарських роботах екстренного характеру» [11].

24 серпня 1942 р. він видав наказ, згідно з яким «всі особи чоловічої статі, котрі досягли 20 років, [замість служби в армії]... в обов'язковому порядку [зараховувались] до «трудового війська» з метою «розвитку моралі» та створення нового «уявлення про працю» [9, с. 205].

Проте, після відбуття строку, ніхто не звільнявся від трудової повинності.

Найбільш ненормованим робочий день (причому для всього населення) був у сільському господарстві, особливо під час важливих сільськогосподарських кампаній, як то посівна, обробіток технічних культур, жнива тощо.

«№ 1556 від 22/VIII-42 р.

Претурі Станіславчицького району.

Управі с. Станіславчик.

Общині «Албіна».

...В останнє нагадую, що робота починається з 4 год. ранку. Тим, які вийдуть пізніше указанного часу, не буде рахуватись трудовень, а якщо це буде повторюватись, то вони будуть покарані як за саботаж. Керівники, які не виконують цих розпоряджень, будуть запроторені в тюрму.

Зав. рай с/г відділом Петку» [12].

Крім зерна, худоби, птиці, продуктів харчування з общин постійно вивозились також трактори, комбайни, різноманітний реманент.

Протягом усього періоду окупації нещадно грабувалося цивільне населення.

Так, в с. Кастанівці Крижопільського району окупаційною владою «...в грудні 1941 р. була створена «комісія», яка вилучала в людей хліб, свиней, телят. У травні 1942 р. в селі з'явилися 2 жандарми. [Вони] забирали в селян речі із сундуків і казали, що беруть воєнне майно... В 1942 р., коли фашистських окупантів діймала зима, видали закон, що кожен селянин... повинен дати пару рукавиць і пару панчо, забирали

силою у селян валянки, кожухи, відправляли їх на фронт чи віддавали в свою жандармерію...» [13].

А ось що згадував мешканець с. Івонівців Тиврівського району Я. Чмут:

«Урожай майже весь забирали окупанти. Частину возили собі сільські прислужники окупантів. Людям за роботу не давали майже нічого, тому голодний люд старався щось приховати в полі, а ночами вкрати додому. Часто ці «промисли» закінчувались для людей трагічно. Окупанти та їх прислужники-поліцаї робили засідки. Ловили людей з вкраденим, били прикладами гвинтівок, палками, а збіжжя відбирали. Часто від побоїв люди помирили» [14].

Крім реквізицій такою ж узаконеною формою пограбування були податки (натуральні податки називалися «заготівлею»), найрізноманітніші штрафи та інші види здириництва.

Загальна вартість награбованого в СРСР майна, за румунськими даними, складала під кінець війни близько 948 млрд. лей у довоєнній валюті (для порівняння: видаткова частина державного бюджету Румунії в 1941 – 1942 рр. складала всього 160 млрд. лей) [15].

Отож, румунська окупаційна влада в грабінницькій політиці нічим не поступалась німецькій...

Джерела та література:

1. Internationaler Militärgerichtshof in Nürnberg. – Band VIII. – S. 31.
2. Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte. – 1957. – S. 194.
3. Правда. – 1946. – 26 лютого.
4. *Сергій Гальчак*. Нацистський геноцид на Вінниччині / Сергій Гальчак // У лещатах «нового порядку»: населення Вінниччини під нацистським окупаційним режимом: Збірник документів і матеріалів / Автори-упорядники: С. Д. Гальчак, В. М. Чехівський. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2013. – С. 41.
5. *Щетніков В.* Одеса під час фашистської окупації 16 жовтня 1941 – 10 квітня 1944 рр. / В. Щетніков // Архіви окупації. 1941 –

1944 / Держкомархів України; Упоряд. Н. Маковська. – К.: Видавн. Дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – С. 831.

6. Державний архів Вінницької області (далі: ДАВО), ф. П – 136, оп. 13, спр. 96, арк. 2.

7. ДАВО, ф. Р – 1417, оп. 3, спр. 268, арк. 79.

8. ДАВО, ф. Р – 2968, оп. 2, спр. 31, арк. 20.

9. *Гальчак С. Д.* На узбіччі суспільства: Доля українських «остарбайтерів» (Поділля, 1942 – 2007 рр.) / С. Д. Гальчак. – Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2009. – С. 204.

10. ДАВО, ф. Р – 1417, оп. 5, спр. 28, арк. 290.

11. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941 – 1945 / Гол. редколегія: голова І. О. Герасимов, заст. голови І. Т. Муковський, П. П. Панченко, відп. секретар Р. Г. Вишневський. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. – С. 183.

12. ДАВО, ф. Р – 1533, оп. 1, спр. 1, арк. 81.

13. ДАВО, ф. Р – 4422, оп. 1, спр. 17, арк. 51.

14. *Анатолій Тамтура, Олександр Коваль.* Історія Тиврівщини / Анатолій Тамтура, Олександр Коваль. – Вінниця: Т. Барановська, 2012. – С. 204.

15. *Загорулько М., Юденков А.* Крах плану «Ольденбург»: О срыве экономических планов фашистской Германии на оккупированной фашистами территории СССР / М. Загорулько, А. Юденков. – Изд. 2-е., перераб. и доп. – М.: Экономика, 1974. – С. 378.

Олександр Роговий

ТАНКОВИЙ РЕЙД ЛИПОВЕЦЬ – ГНІВАНЬ – ЖМЕРИНКА В СІЧНІ 1944 РОКУ

У двох містах нашої Вінниччини гордо стоять на п'єдесталах легендарні «тридцятьчотвірки». В Липовці, як свідчить табличка, цей монумент присвячений танкістам-визволителям 1-ї танкової армії, яка звідси розпочала свій